
Studije konflikata

Izvorni znanstveni članak
323.27(596)"1970/1991"
327.7(596)"199"
328(596)"199/200"
Primljeno: 14. veljače 2006.

Studija sukoba u Kambodži: od stjecanja suverenosti do postkonfliktnih izbornih ciklusa

BOŠKO PICULA *

Sažetak

Prije pedeset i dvije godine Kraljevina Kambodža postala je samostalnom državom. Bivša kolonija unutar Francuske Indokine, odnosno pridružena država u okviru Francuske Unije, Kambodža je 1954. na Ženevskoj konferenciji o Indokini stekla suverenost. Otad Kambodža pokušava izgraditi stabilne političke institucije, ali je taj proces dugoročno zaustavio unutarnji konflikt, najprije posredno, a potom neposredno generiran od strane nekoliko vanjskopolitičkih aktera. Višeetapni građanski rat od 1970. do 1991., obilježen autogencidom u vrijeme vladavine Crvenih Khmera (1975.-1979.), opustošio je zemlju uz milijunske ljudske žrtve. Međunarodna zajednica pod vodstvom UN-a dovela je 1991. zaraćene strane do potpisivanja Pariškoga mirovnog sporazuma, da bi 1993. organizirala najsloženije i najskuplje postkonfliktno izbore u povijesti. Nakon njih u Kambodži su višestranački izbori održani u pravilnim izbornim ciklusima 1998. i 2003., ali je zemlja, unatoč petnaestogodišnjem mirnodopskom razdoblju, tek na početku demokratske tranzicije.

Ključne riječi: građanski rat, strane vojne intervencije, postkonfliktni izbori, međunarodna zajednica, Kambodža

Uvodne napomene

Više od pola stoljeća nakon stjecanja suverenosti 1954. i dvanaest godina nakon prvih kompetitivnih izbora za Ustavotvornu skupštinu¹ 1993., Kralje-

* *Boško Picula*, znanstveni novak Fakulteta političkih znanosti na projektu *Izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj 2000.-2010.*

¹ Novoizabrana skupština se od konstituirajuće sjednice 14. lipnja 1993. do 28. rujna 1993. naziva Ustavotvornom, a nakon tog datuma Narodnom. Stoga su i kambodžanski postkonfliktni izbori bili izbori za Ustavotvornu skupštinu.

vina Kambodža² zemlja je u političkoj tranziciji, s autoritarnim tendencijama u političkom ponašanju obnašatelja izvršne vlasti i s gospodarstvom koje je među najslabije razvijenima u Aziji. Posljedice višedesetljetnih sukoba osjećaju se još uvijek, unatoč tomu što je dvogodišnja misija UN-a (1991.-1993.) umnogome pacificirala prilike u zemlji, izvršila korjenite institucionalne promjene, te izdašno financirala obnovu zemlje u prijelaznom razdoblju između dolaska i odlaska pripadnika UN-a.³ Međutim, s obzirom na povoljan geostrateški položaj, te prirodna obilježja, Kambodža bi, prema procjenama UN-ovih stručnjaka, u duljem mirnodopskom razdoblju mogla početi gospodarski sustizati svoje razvijenije susjede. Pritom je očuvanje mira još uvijek ključni cilj.

Jer – kad ustavotvorac svoju državu nazove “otokom mira”⁴ ili je riječ o zemlji koja desetljećima, možda i stoljećima prednjači u promicanju mira u unutrašnjopolitičkim i vanjskopolitičkim odnosima, ili je riječ o zemlji kojoj je mir jednako toliko vremena vrednota kojoj uzaludno teži. Kambodža pripada potonjima. Naime, malo je koja zemlja u Aziji nakon procesa dekolonizacije započetog po završetku Drugoga svjetskog rata 1945. trpjela tako intenzivne dugogodišnje sukobe kao Kambodža. Ti su se sukobi odnosili i na višetapni građanski rat, i na strane vojne intervencije.

Kako su sukobi u Kambodži od vojnog udara u ožujku 1970. do sklapanja mirovnog ugovora u listopadu 1991. neprestance generirani vanjskopolitičkim faktorima, poglavito vojnim, inicijator se rješenja sukoba nametao sam po sebi. To je bila međunarodna zajednica koja je gotovo dva desetljeća pokušavala dovesti zaračene strane za pregovarački stol, ili, najmanje što je mogla, do prekida vatre. Napori niza subjekata međunarodnih odnosa, od UN-a do pojedinih država, napokon su 1989. doveli do konkretnijih planova za završetak iscrpljujućega konflikta, te istodobno do predlaganja institucionalnih rješenja za postkonfliktnu Kambodžu. Upravo kao i u slučajevima Namibije, Nikaragve i Južnoafričke Republike, okončanje je hladnoga rata

² Službeni naziv: Preah Réaché'anachâkr Kâmpuchéa

³ Proračun UN-ove misije u Kambodži iznosio je u to vrijeme rekordnih 1,6 milijardi \$, pri čemu je ostalo neiskorištenim otprilike sto milijuna dolara.

⁴ “Mi, narod Kambodže, vični da smo iznimna civilizacija, napredna, velika, snažna i slavna nacija, velikog ugleda, da smo protekla dva desetljeća pretrpjeli strahote, da smo prošli kroz mnoge patnje i stradanja, te da smo u tome strašno oslabjeli, sada smo postali svjesni, okupljeni u istom cilju i odlučni u jedinstvu nacionalne stabilnosti i zajedništva, očuvanju i obrani teritorija Kambodže, neprocjenjive suverenosti i velike angkorske civilizacije, te pretvaranju Kambodže u ‘Otok mira’ utemeljen na višestranačkoj liberalnoj demokratskoj odgovornosti za nacionalnu budućnost, sudbinu i kretanju prema stalnom napretku, razvoju, prosperitetu i slavi, i u to ime, Mi izražavamo volju da sljedeće predstavljaju Ustav Kraljevine Kambodže ...” (Preambula Ustava Kraljevine Kambodže izglasanog u Ustavotvornoj skupštini u Phnom Pehnu 24. rujna 1993., izvor: Findlay, 1995.: 193-194)

kao izraza bipolarnoga sustava međunarodnih odnosa, neposredno pridonijelo da se sve strane uključene u sukob dovedu u položaj u kojem moraju tragati za rješenjem. Uz to, vanjskopolitički sponzori pojedinih zaraćenih strana i sami su nastojali razriješiti konflikt kao dokaz vlastitih preguća u novim, bitno izmijenjenim međunarodnim odnosima. Tako je i UN dobio jedinstvenu priliku da od početka mirovnih pregovora preuzme jednu od najznačajnijih misija u svojoj povijesti i organizira povijesne izbore za kambodžansku Ustavotvornu skupštinu 1993. godine.

Opća povijest do stjecanja suverenosti 1954. godine

Smještena u jugoistočnoj Aziji u južnom dijelu Indokine, Kambodža je nacionalno izrazito homogena jer 92% stanovnika (od ukupno 12,7 milijuna) pripada Khmerima⁵. Ostalo stanovništvo čine Vijetnamci, Kinezi i Čami. Povijest današnje Kambodže započinje u 1. stoljeću kad je u delti Mekonga stvorena prva khmerska država Fu-Nan. Osnovali su je doseljenici iz Indije, a tijekom sljedećih četiriju stoljeća razvila se u najjaču državu u Indokini. U 5. stoljeću južno od jezera Tonle Sap stvorena je i druga khmerska država Čenla koja je u 7. stoljeću postala dominantnom silom u srednjoj Indokini. No, Čenla se ubrzo raspala na sjevernu i južnu državu. Sjeverna se država s glavnim gradom Angkorom i s angkorskom dinastijom na čelu, u 9. stoljeću počela nazivati Kampučijom⁶ koja svoj politički vrhunac doživljava u vrijeme vladavine Surjavarmana II. (1113.-1146.) koji je doveo zemlju do položaja najjače i zemljopisno najveće države u Indokini.

Nakon toga zemlja polako slabi da bi u 13. stoljeću doživjela invaziju Mongola. Grad Angkor napušten je 1431., a prijestolnica je postao današnji glavni grad Phnom Penh. Od sredine 15. stoljeća do sredine 19. stoljeća Kambodža je u podređenom, vazalskom položaju u odnosu na susjedni Sijam i Anam. Njihovo rivalstvo prekida Francuska u svojoj kolonijalnoj ekspanziji, pa nakon Anama pod francuski protektorat dolazi i Kambodža ušavši 1887. u sastav jedinstvene Francuske Indokine. Do 1945. Kambodža dijeli sudbinu ostatka Francuske Indokine, te tako i okupaciju Japana tijekom Drugoga svjetskog rata. U ožujku 1945. Kambodža je objavila Deklaraciju o neovisnosti, ali ju je Francuska kao pobjednica u ratu posve zanema-

⁵ Khmeri su australazijski narod naseljen u jugoistočnoj Aziji čija glavnina (93%) živi u Kambodži, a ostatak u Tajlandu i Vijetnamu. Starosjedioci su jugoistočne Azije, a kao narod su se formirali početkom 1. stoljeća. Što se tiče religije, Khmeri su velikom većinom budisti.

⁶ Kampučija je izvorno khmerska riječ, dok se Kambodža kao naziv ustalila uspostavom francuske kolonijalne vlasti u 19. stoljeću. Osim toga, naziv Kampučija se u međunarodnim odnosima vezuje uz vlast Crvenih Khmera i uz kasniju vlast provijetnamskog režima u zemlji. Danas je ponovno u uporabi naziv Kambodža, iako država u svom ustavnom nazivu i dalje ima khmersku riječ Kampučija.

rila i obnovila svoju kolonijalnu vlast. Ipak, 1949. Kambodža stječe status pridružene, *de facto* autonomne države u okviru Francuske Unije, da bi 9. studenoga 1953. ponovno proglasila neovisnost. Ženevski sporazum kojim je okončan Prvi vijetnamski rat (1946.-1954.) potvrđuje neovisnost i teritorijalni integritet Kambodže 20. srpnja 1954., te zemlja stječe međunarodno-pravni subjektivitet postavši 1955. godine članicom UN-a.

Politička povijest zemlje do 1989.: uzroci i tijek konflikta

Suvremena politička povijest Kambodže i uzroci sukoba u zemlji (1970.-1991.) najuže su vezani uz oba vijetnamska rata. I dok je mirovno rješenje Prvoga vijetnamskog rata omogućilo Kraljevini Kambodži državno osamostaljenje i formiranje glavnih političkih aktera utjecajnih sve do danas, Drugi vijetnamski rat (1965.-1976.) i njegove posljedice neposredno su odveli zemlju u višegodišnju političku nestabilnost i građanski rat. U *intermezzu* između stjecanja neovisnosti 1954. godine i početka kontinuiranoga sukoba 1970., Kambodža je prolazila relativno mirno razdoblje karakterizirano pokušajima oslanjanja na vlastite snage u upravljanju državom i gospodarstvom, te politikom neutralnosti u međunarodnim odnosima. Tako je parlament 1957. donio Zakon o neutralnosti kojim je izrijekom zabranjeno pristupanje zemlje bilo kojem vojno-političkom bloku. Od početka neovisnosti ključna je politička ličnost u zemlji bio kralj Norodom Sihanuk koji je na prijestolje stupio 1941., da bi 2. ožujka 1955. abdicirao u korist svog oca Norodoma Sumarita. Abdikacija mu je bila potrebna kako bi preuzeo politički znatno utjecajnije mjesto predsjednika vlade, pri čemu se odlučio i na osnivanje vlastite političke stranke Socijalističke narodne zajednice Kambodže.

Od početka obnašanja dužnosti premijera, princ Norodom Sihanuk upravljao je državom autokratski, te je Kambodža unatoč proklamiranoj demokraciji imala zapravo jednostranačku vlast i autoritarni oblik političkog poretka. Nakon očeve smrti 3. travnja 1960. Sihanuk je preuzeo i funkciju državnog poglavara, ali bez kraljevske titule (ostala mu je prijašnja titula princa). Iako se u međunarodnim odnosima predstavljala državom izvan vojno-političkih blokova, Kambodža je od 1955. do 1963. primala obilnu pomoć Sjedinjenih Američkih Država koje su u njoj vidjele važan oslonac u sprječavanju širenja utjecaja SSSR-a i Kine u Indokini. Međutim, nestabilne prilike u susjednom Južnom Vijetnamu koje su zaprijetile prenošenjem ratnog sukoba na teritorij Kambodže, primorale su Sihanukovu vladu na prekid odnosa sa SAD-om i proglašenje neutralnosti u ratu između komunističkoga Sjevernog Vijetnama i Južnog Vijetnama čiju su obranu neposredno vodile Sjedinjene Američke Države. Unatoč neutralnosti, Kambodža je potajno pomagala Vietkong dopuštajući djelovanje njegovih postrojba na svom teritoriju.

Godine 1967. formiraju se i prve postrojbe Crvenih Khmera, maoističkih partizana na čelu s Kije Sampanom, bivšim ministrom u vladi Norodoma Sihanuka. Ideološki i vanjskopolitički podijeljena zemlja, pri čemu je Sihanuk podupirao Sjeverni Vijetnam, a konzervativna oporba s uporištem u vojsci SAD-a, ušla je u najteže razdoblje svoje političke povijesti. Sukob je kulminirao nakon što je general Lon Nol, pobornik američke intervencije i protivnik Sihanukova dvoumljenja između politike neutralnosti i naklonosti Sjevernom Vijetnamu, izvršio vojni udar 18. ožujka 1970. Uz potporu SAD-a, čije su postrojbe zajedno s južnovijetnamskim snagama umarširale u Kambodžu mjesec dana nakon puča, Lon Nol je započeo progon Sihanukovih pristaša i Crvenih Khmera koji su stali na stranu svrgnutoga predsjednika započevši oružanu borbu protiv novog režima. Pučistička je vlast u listopadu 1970. promijenila naziv države u Khmersku Republiku, a sam je Lon Nol u ožujku 1971. preuzeo funkciju predsjednika republike. Pobjegavši iz zemlje, Sihanuk je u Pekingu 1970. osnovao Ujedinjenu nacionalnu frontu Kambodže i Kraljevsku vladu nacionalnog jedinstva čiji je potpredsjednik postao Crveni Khmer Kije Sampan.

Suočivši se s porazom na vijetnamskom ratištu, Sjedinjene Američke Države nisu mogle u dovoljnoj mjeri pomagati Nolu, pa su Crveni Khmeri, organizirani u Narodnooslobodilačkoj armiji 1973., zauzeli otprilike 90% teritorija Kambodže. U siječnju iste godine Pariški sporazum doveo je do primirja zaraćenih strana na vijetnamskoj bojišnici, te naložio prekid neprijateljstava i u susjednoj Kambodži. Američka vojska napustila je Vijetnam u ožujku 1975., što je dovelo do kapitulacije Južnog Vijetnama u travnju 1975., te ujedinjenja zemlje u jedinstvenu Socijalističku Republiku Vijetnam u srpnju 1976. godine. Ti su se događaji reflektirali i na političke prilike u Kambodži čiji je režim pod vodstvom Lon Nola kolabirao u travnju 1975. kad su postrojbe Crvenih Khmera ušle u Phnom Penh. Nol je pobjegao u Tajland, dok su na čelo države došli Norodom Sihanuk kao njezin predsjednik, te Pol Pot, generalni tajnik Komunističke partije Kampučije osnovane 1960., kao premijer. Zemlja je još jednom promijenila naziv, pa je tako proglašena Demokratska Kampučija.

Ujedinjeni protiv proameričkog režima Lon Nola, dotadašnji saveznici posve oprečnih ideoloških pozicija (rojalizam i komunizam), nisu mogli dugo zajednički obnašati vlast. Uvjereni maoist i komunist Pol Pot započeo je radikalnu preobrazbu društva s kojom se predsjednik Sihanuk nije slagao pa je u ožujku 1976. dao ostavku i nakon boravka u kućnom pritvoru napustio zemlju.⁷ Otada, pa do ulaska vijetnamskih postrojba u zemlju u prosincu 1978., Kambodža, službeno Demokratska Kampučija, prolazi najteže razdo-

⁷ Nakon Sihanuka predsjednik Demokratske Kampučije postao je Kije Sampan

blje u svojoj povijesti okarakterizirano ekstremnim totalitarizmom⁸ režima Pola Pota koji je, prema procjenama različitih izvora, odgovoran za smrt između jednog i dva milijuna stanovnika Kambodže. Posrijedi je bio pravi genocid, zapravo autogenocid (Findlay, 1995.: 1). Pol Pot je proveo radikalnu deurbanizaciju i deindustrijalizaciju zemlje te ukinuo novac i privatno vlasništvo, smatrajući da se istinski komunizam stvara među poljoprivrednicima. Gradsko je stanovništvo prognano na sela kako bi uz mjesno stanovništvo obrađivalo rižina polja (tzv. polja smrti), politički su protivnici brutalno ubijani, brojne su izbjeglice našle utočište u Tajlandu, a sama se zemlja sunovratila u nezapamćenu glad i epidemije⁹. Nekadašnji saveznici Vietkonga, Crveni Khmeri, iznenada su se preobratali u ksenofobične komuniste vođeni idejom obnove starovjekovne khmerske države pa su započeli progon pripadnika vijetnamske nacionalne manjine na jugoistoku zemlje. To je poslužilo Vijetnamu kao opravdanje za vojnu intervenciju u prosincu 1978. čime je okončana strahovlada Crvenih Khmera, a njihovi pripadnici natjerani na gerilski oblik borbe u rubnim dijelovima zemlje.

Ulaskom vijetnamske vojske u Kambodžu proglašena je 8. siječnja 1979. Narodna Republika Kampučija čijim je predsjednikom postao provijetnamski komunist Heng Samrin. U veljači iste godine kampućijska i vijetnamska vlada potpisuju Sporazum o miru, prijateljstvu i suradnji čime je zemlja došla pod potpuni vojni, politički i ekonomski nadzor Vijetnama. Istodobno, rasplamsale su se borbe Crvenih Khmera protiv vijetnamskih snaga. Princ Norodom Sihanuk u izbjeglištvu u Tajlandu osniva Ujedinjenu nacionalnu frontu za neovisnu, neutralnu, miroljubivu i kooperativnu Kambodžu (franc. *Front Uni National pour un Cambodge Indépendant, Neutre, Pacifique et Coopératif*, skraćeno FUNCINPEC), te obnavlja savezništvo s Polom Potom. FUNCINPEC, potom druga izbjeglička politička organizacija u Tajlandu Khmerska narodna fronta za nacionalno oslobođenje (engl. *Khmer People's National Liberation Front*, skraćeno KPNLF) na čije je čelo stao Son

⁸ Linzu i Stepan totalitarizmom smatraju nedemokratski poredak u kojem "nema značajnija ekonomskoga, društvenog ili političkog pluralizma", a službena stranka ima monopol na vlast eliminirajući cjelokupni pretotalitarni pluralizam. Također, ne postoji prostor za paralelnu privredu ili paralelno društvo. Ideologija je sveobuhvatna i njome se "artikulira dostupna utopija". Vođe razvijaju "osjećaj misije" na temelju "holističkog shvaćanja čovječanstva i društva", dok je mobilizacija, zaključuju autori, osobito široka, a naglašen je "aktivizam kadrova" i "militantnost", te "kreiranje entuzijazma kod masa". (Linz i Stepan, 1998.: 65)

⁹ "Crvene Khmere moguće je okvalificirati kao najokrutnije maoističke revolucionare ikad. Njihova je strahovlada potrajala samo četrdeset i dva mjeseca, a uzrokovala je smrt čak jedne petine od sedam milijuna stanovnika tadašnje Kambodže. Kako bi ostvarili 'čisti' kambodžanski tip komunizma, Crveni Khmeri su proveli virulentnu antiintelektualističku i antiurbanu kampanju. Pogubili su ili doveli do smrti liječnike, odvjetnike i trgovce. Izvješća iz tog vremena govore da su, provodeći ekstremnu diskriminaciju, ubijali čak i ljude koji su nosili naočale, što je trebao biti dokaz njihove visoke naobrazbe" (Kumar, 1998.: 88).

Sann, bivši ministar vanjskih poslova u vladi Lon Nola, te Komunistička partija Kampučije, tj. Crveni Khmeri osnivaju u lipnju 1982. koalicijsku vladu Demokratske Kampučije i najavljuju zajedničku diplomatsko-vojnu akciju za svrgavanje provijetnamskoga režima u zemlji. Riječ je o povijesno raritetnom političkom projektu koji je ujedinio izrazite ideološke protivnike – rojaliste (FUNCINPEC), republikance (KPNLF) i komuniste (Crveni Khmeri) – koji su usto svi ratovali jedni protiv drugih u različitim razdobljima kambodžanskog sukoba od 1970. nadalje. Doda li se tomu činjenica da su Crveni Khmeri kao komunisti bili u sukobu s komunistima iz tadašnjega provijetnamskog režima u Phnom Penhu, razvidno je da sukob u Kambodži nije determiniran samo ideologijom i preferencijama glede oblika vladavine, nego i vanjskopolitičkim razlozima, pa se može govoriti o trodimenzionalnom obrascu rascjepa (rojalizam – republikanizam, komunizam – antikomunizam, provijetnamska orijentacija – antivijetnamska orijentacija), što će osobito doći do izražaja na izborima 1993. Inače, koalicijsku je vladu podupro velik dio članica UN-a, članice ASEAN-a, te Kina i SAD svaka zbog svojih razloga (Kina zbog protivljenja Vijetnamu i njegovu savezništvu s SSSR-om, a SAD zbog protivljenja provijetnamskim komunistima na vlasti u Kambodži). Samrinov režim u Phnom Penhu uživao je, pak, potporu SSSR-a pa se i na pitanju kambodžanskoga građanskoga rata zrcalila blokovska podjela.

Novi vanjskopolitički moment koji je počeo utjecati na promjenu stanja u Kambodži i oko Kambodže bio je dolazak Mihaila Gorbačova na čelo SSSR-a u ožujku 1985. godine. Potpuno ovisan o vojnoj i ekonomskoj pomoći SSSR-a, Vijetnam je 1986. i sam započeo liberalizaciju privrede po uzoru na Gorbačovljevu perestrojku, a zbog sve većih izdataka za stacioniranje svoje vojske u Kambodži, vlasti u Hanoju počele su razmišljati o povlačenju. Princ Norodom Sihanuk ponovno je odlučio samostalno djelovati, ali je, potaknut napadima Crvenih Khmera na svoje pristae, u svibnju 1987. na godinu dana napustio mjesto predsjednika koalicijske vlade, te počeo inicirati razgovore s provijetnamskim režimom u Kambodži. To je bio prvi korak u sverpartitnom dogovoru oko rješenja sukoba u što se 1988. uključila i međunarodna zajednica, poglavito Kina i Indonezija¹⁰. Osim toga, predsjednik Heng Samrin u dogovoru s Vijetnamom početkom 1989. najavio je povlačenje vijetnamske vojske do kraja rujna 1989., a iste su se godine u svibnju u Jakarti sastali princ Norodom Sihanuk i premijer provijetnamskog režima Hun Sen, što je bio prvi konkretan znak normalizacije odnosa među stranama u sukobu i prenošenja njegova rješavanja s ratišta za pregovarački stol.

¹⁰ Kinesko ministarstvo vanjskih poslova u srpnju je 1988. predložilo mirovni plan u četiri točke, dok je Indonezija istog mjeseca u Bogor u gostila zaraćene strane na neslužbenom sastanku na kojem je premijer Hun Sen predložio vlastiti mirovni plan.

Diplomatska aktivnost međunarodne zajednice 1989.-1991.

Najava povlačenja vijetnamske vojske iz zemlje, te razgovori Norodoma Sihanuka i Hun Sena omogućili su aktivno uključivanje međunarodne zajednice u rješavanje sukoba u Kambodži. Tako je pod pokroviteljstvom UN-a od 30. srpnja do 30. kolovoza 1989. u glavnom gradu Francuske održana prva Pariška mirovna konferencija o Kambodži.¹¹ Konferencija je okupila sve četiri strane u sukobu – FUNCINPEC, KPNLF i Crvene Khmere s jedne, te aktualni režim u Phnom Penhu, s druge strane, koji je kao znak dobre volje promijenio naziv Narodna Republika Kampučija u ideološki neutralno ime Država Kambodža. Uz predstavnike kambodžanskih strana i pet stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a (domaćina Francusku, Veliku Britaniju, SAD, SSSR i Kinu), na Konferenciji je sudjelovalo i šest članica ASEAN-a (Bruneji, Indonezija, Malezija, Filipini, Singapur i Tajland), potom Laos i Vijetnam, te Australija, Kanada, Indija, Japan i Zimbabve kao predsjedavajući Pokreta nesvrstanih. Iako je postignut napredak u dinamici razgovora i suglasnosti da se sukob rješava diplomatskim putem, Konferencija je doživjela neuspjeh. Razlog je bilo odbijanje provijetnamskoga režima da u zajedničku vladu svih sukobljenih strana pod vodstvom princa Norodoma Sihanuka uđu i predstavnici Crvenih Khmera koje je Hun Sen optužio za genocid i zatražio njihovo procesuiranje, a ne uključivanje u prijelazne institucije vlasti. No, predstavnici su Crvenih Khmera kao razlog neuspjeha Konferencije naveli nemogućnost dogovora zbog još uvijek nazočnih vijetnamskih postrojba u zemlji.

Unatoč nepovoljnom razvoju događaja, međunarodna je zajednica – konkretno Australija, Indonezija, Japan i pet stalnih članica Vijeća sigurnosti – odlučila započeti novu rundu pregovora, a kao temelj poslužila je tzv. Crvena knjiga¹² iz veljače 1990., odnosno australski prijedlog o UN-ovoj ulozi u prijelaznom razdoblju pacifikacije i stabilizacije prilika u Kambodži s detaljnim planom troškova operacije, angažiranja međunarodnih snaga, te priprema za održavanje slobodnih izbora. Dokument je poslužio kao temelj okvirnoga mirovnog plana što ga je u kolovozu 1990. prihvatilo Vijeće sigurnosti, a nakon međunarodnog pritiska na sastanku u Jakarti u kolovozu 1990. plan su prihvatile i sve zaraćene strane u Kambodži. Napokon, završnu je inačicu okvirnoga dokumenta Vijeće sigurnosti izglasovalo 20. rujna 1990.¹³, a 15. listopada 1990. i Opća skupština UN-a. Kao rezultat dogovora

¹¹ Francuska je, naime, prihvatila organizacijsko pokroviteljstvo kao bivša kolonijalna upraviteljica Kambodže, te kao stalna članica Vijeća sigurnosti UN-a, na što su pristale sve sukobljene strane.

¹² Riječ je o dokumentu nazvanom *Cambodia: An Australian Peace Proposal* koji je na temelju nalaza australske misije u Bangkoku sastavilo australsko Ministarstvo vanjskih poslova i trgovine na čijem je čelu bio ministar Gareth Evans.

¹³ Rezolucija 688 Vijeća sigurnosti.

strane u sukobu 23. rujna 1990. oformile su Vrhovno nacionalno vijeće koje je preuzelo ulogu prijelazne vlade, unatoč tomu što je u Phnom Penhu još uvijek djelovala službena vlast Države Kambodže. Vijeće je imalo dvanaest članova – šest članova koje je delegirala aktualna vlast u Phnom Penhu, a šest koje su činili predstavnici FUNCINPEC-a (dva člana), KNPLF-a (dva člana) i Crvenih Khmera (dva člana). Redovito održavajući sastanke pod pokroviteljstvom međunarodne zajednice, Vijeće se prvi put samostalno sastalo u lipnju 1991. u Pattayi u Tajlandu, te dogovorilo bezuvjetni prekid vatre, prestanak strane vojne pomoći u bilo kojem obliku, te djelovanje Vijeća kao svojevrsne nadvlade, jedinstvene za cijelu zemlju. U lipnju 1991. u Vijeće ulazi i Sihanuk i mjesec dana kasnije, kao njegov jednoglasno izabrani predsjedatelj, *de facto* preuzima ulogu državnoga poglavara.

Zadovoljno napretkom mirovnog procesa Vijeće sigurnosti 16. listopada 1991.¹⁴ utemeljuje svoju prijelaznu misiju u Kambodži – UNAMIC (*United Nations Advance Mission in Cambodia*) čija je zadaća bila nadzor prekida vatre i priprema dolaska mirovnih snaga UN-a u zemlju u ožujku 1992. (prva faza provedbe mirovnog sporazuma). Tako su se intenzivne dvogodišnje diplomatske aktivnosti međunarodne zajednice primaknule skorom završetku, odnosno konačnom sporazumu na Drugoj pariškoj mirovnoj konferenciji o Kambodži (21.-23. listopada 1991.)¹⁵.

Pariški mirovni sporazum od 23. listopada 1991.

Rujansko usuglašavanje zaraćenih strana i Vijeća sigurnosti dovelo je do ključnog napretka na području vojnih pitanja i postkonfliktnoga izbornog procesa, te je trodnevna Konferencija u Parizu protekla u slavljeničkom duhu, a kulminacija je bilo potpisivanje Pariškoga mirovnog sporazuma 23. listopada 1991. Uz četiri kambodžanske strane ujedinjene u Vrhovno nacionalno vijeće, Sporazum je potpisalo i pet stalnih članica Vijeća sigurnosti, te još dvanaest država sudionica Konferencije¹⁶. Sporazum je sadržavao četiri dokumenta:

1. Završni dokument Pariške konferencije o Kambodži,
2. Sporazum o sveobuhvatnom političkom rješenju sukoba u Kambodži,

¹⁴ Rezolucija 717 Vijeća sigurnosti.

¹⁵ Završni dokument Pariške konferencije o Kambodži naglašava da je zapravo riječ o jedinstvenoj Konferenciji održanoj na dvije sjednice: prvoj od 30. srpnja do 30. kolovoza 1989. i drugoj od 21. do 23. listopada 1991.

¹⁶ Australija, Bruneji, Filipini, Indija, Indonezija, Japan, Kanada, Laos, Malezija, Singapur, Vijetnam i – bivša Jugoslavija koja je u rujnu 1989. preuzela predsjedavanje Pokretom nesvrstanih.

3. Sporazum o suverenosti, neovisnosti, teritorijalnoj cjelovitosti i nepovredivosti, neutralnosti i nacionalnom jedinstvu Kambodže, te
4. Deklaraciju o rehabilitaciji i obnovi Kambodže¹⁷.

Završni dokument Pariške konferencije o Kambodži rekapitulira dotadašnji tijek Konferencije, te navodi preostala tri dokumenta kao instrumente provedbe sporazuma. Glavni među njima – Sporazum o sveobuhvatnom političkom rješenju u Kambodži (u nastavku: Sporazum) – ustanovljuje prijelazno razdoblje kao vrijeme između stupanja na snagu Sporazuma i konstituiranja Ustavotvorne skupštine nakon provedenih slobodnih i poštenih izbora koje će organizirati UN (članak 1). Sporazum, nadalje, poziva Vijeće sigurnosti da utemelji misiju UNTAC (*United Nations Transitional Authority in Cambodia*), odnosno Prijelaznu vlast Ujedinjenih naroda u Kambodži s civilnom i vojnom komponentom pod neposrednom odgovornošću generalnog tajnika Ujedinjenih naroda koji će u tu svrhu imenovati svoga posebnog predstavnika¹⁸ (članak 2). Sporazum izrijekom navodi da u prijelaznom razdoblju Vrhovno nacionalno vijeće djeluje kao legitimno predstavničko tijelo Kambodže (članak 3) koje istodobno zastupa zemlju i u međunarodnim odnosima (članak 5) što je bila iznimka u međunarodnom pravu¹⁹. Uz zahtjev da sve strane vojne snage napuste zemlju (članak 8), te da se pristupi uspostavi i održavanju prekida vatre (članak 9), Sporazum u sljedećim odjeljcima i aneksima jamči poštovanje prava čovjeka i građanina, daje međunarodna jamstva provedbi Sporazuma, pokreće povratak izbjeglica u zemlju, rješava pitanje ratnih zarobljenika, navodi načela budućeg Ustava Kambodže, te poziva međunarodnu zajednicu na gospodarsku i financijsku pomoć zemlji.

Kad je riječ o izborima, Sporazum ih normira u svom drugom odjeljku. Tako članak 12. navodi da “narod Kambodže ima pravo sam odrediti vlastitu političku budućnost kroz slobodne i poštene izbore za Ustavotvornu skupštinu koja će sastaviti nacrt i donijeti novi Ustav Kambodže”, a koja će se potom “pretvoriti u zakonodavnu skupštinu i izglasovati povjerenje novoj vladi Kambodže”. Organizaciju izbora Sporazum povjerava Ujedinjenim narodima koji trebaju iskazati “puno poštovanje nacionalnog suvereniteta Kambo-

¹⁷ Drugi i treći dokument, tj. oba Sporazuma dobili su status međunarodnopravnog ugovora, dok Deklaracija nije bila pravno obvezujuća.

¹⁸ Generalni tajnik Ujedinjenih naroda Javier Perez de Cuellar na tu je dužnost imenovao japanskog diplomata Yasushija Akashija, koji će kasnije istu dužnost preuzeti i u Bosni i Hercegovini.

¹⁹ “Prihvatanje netipičnog statusa Vrhovnoga nacionalnog vijeća Kambodže od strane međunarodne zajednice predstavljalo je novi fenomen u međunarodnom pravu, budući da Vijeće nije bilo službena državna vlast niti je nadziralo bilo koji državni teritorij” (Findlay, 1998.: 12).

dže”. Članak 13. navodi da je operativno tijelo zaduženo za provedbu i nadzor izbora UNTAC, a članak 14. obvezuje sve ugovorne strane na priznavanje rezultata izbora nakon što ih UN proglasi slobodnim i poštenim. O izborima Sporazum govori i u svom trećem aneksu navodeći da će buduća Skupština imati 120 članova, te je obvezuje na donošenje novog Ustava u roku od tri mjeseca od konstituiranja. Modelski, izbori se trebaju organizirati na razini provincija kao izbornih jedinica uz uporabu razmjernoga izbornog sustava i lista kandidata predloženih od strane registriranih političkih stranaka. Pravo glasa jamči se i svim izbjeglim osobama, a birač se određuje kao osoba s navršenih osamnaest godina do završetka razdoblja za registraciju birača. Birači su svi stanovnici rođeni u Kambodži ili su djeca stanovnika rođenih u zemlji²⁰. Političke stranke može osnovati bilo koja skupina od najmanje pet tisuća registriranih birača, a uvjet je za njihovo sudjelovanje na izborima prethodna registracija. Napokon, Sporazum jamči tajnost glasovanja, te slobodu govora, kao i slobodan pristup medijima.

Uloga UNTAC-a u izbornom procesu

Mandat UNTAC-a (druga faza provedbe mirovnoga sporazuma)²¹ podrobno je objašnjen prvim aneksom Sporazuma o sveobuhvatnom političkom rješenju u Kambodži, pri čemu se navodi da se UNTAC kao prijelazna vlast UN-a u Kambodži sastoji od civilne uprave i vojnog osoblja, te da je uz poštovanje prava čovjeka i nadgledanje prekida vatre, njegova osnovna funkcija provedba i nadzor izbora u čemu mu Vrhovno nacionalno vijeće pomaže kao savjetodavno tijelo. Kako bi doista izvršio zadaće navedene u Sporazumu, UNTAC je ovlašten neposredno nadzirati rad postojećih tijela uprave Države Kambodže, konkretno državne financije, vanjske poslove, nacionalnu obranu, unutarnje poslove, te informiranje. Prvi vojni kontingenti UNTAC-a stigli su u Kambodžu 11. ožujka 1992, a do rujna 1992. cijela je misija personalno kompletirana. Misiju je činilo 15.900 pripadnika vojnog dijela operacije, 3.600 civilnih policajaca, te 2.500 pripadnika međunarodnoga civilnog osoblja. Istodobno, desetine su tisuća kambodžanskih državljana uključeni u rad UNTAC-a, pri čemu je većina uključena u rad na izbornom procesu. Sam je UNTAC djelovao na sedam područja (vojska, izbori, prava čovjeka, civilna uprava, civilna policija, povratak izbjeglica i rehabilitacija),

²⁰ Ta je odredba naišla na protivljenje Crvenih Khmera koji su u njoj vidjeli podilaženje doseljenicima iz Vijetnama tijekom okupacije, pa je kasnije, ne bez prijepora, izmijenjena u smislu da birači, osim što moraju biti rođeni u Kambodži, moraju istodobno imati i barem jednog roditelja rođenog u zemlji (veznik *ili* je zamijenjen veznikom *i*).

²¹ Slijedom Pariškoga mirovnog sporazuma UNTAC je utemeljen Rezolucijom 745 Vijeća sigurnosti od 28. veljače 1992. koja je predviđjela 22.000 članova u obje komponente misije (civilnoj i vojnoj).

dok je operacija vremenski podijeljena na četiri faze. To su priprema za operaciju (svibanj 1992.), razoružanje i demobilizacija (lipanj – rujan 1992.), priprema za izbore (listopad 1992. – travanj 1993.), te postizborne aktivnosti (svibanj – listopad 1993.).

Okolnosti održavanja postkonfliktnih izbora u Kambodži, 1993. godine

Iz odredbi Pariškoga mirovnog sporazuma jasno je da je operacija UNTAC-a uz održavanje prekida vatre i provedbu načela mirnodopskog razvoja zemlje, u svom središtu imala održavanje slobodnih i poštenih izbora za Ustavotvornu skupštinu. Taj je dio operacije bio podjednako težak jer zemlja nije imala tradiciju održavanja kompetitivnih izbora. Od stjecanja pune neovisnosti 1955. godine, u Kambodži su relativno često održavani parlamentarni izbori, ali su oni prema stupnju nadmetanja većinom bili ili semikompetitivni ili nekompetitivni. Samo su parlamentarni izbori 1955. i samo djelomice 1958. poštovali načelo višestranačja²², ali je na njima postojeći upravni aparat favorizirao stranku princa Norodoma Sihanuka. Izbori 1962. i 1966. bili su pak jednostranački, uz napomenu da je omogućeno nadmetanje više kandidata u pojedinim izbornim jedinicama, dok su izbori 1976. i 1981. bili tipičan primjer nekompetitivnih izbora održanih u uvjetima totalitarnosti režima Crvenih Khmera (1976.), odnosno u vrijeme vijetnamske okupacije (1981.). Izbori 1972. u vrijeme pučističkog režima Lon Nola također su bili jednostranački (Stranka socijalnih republikanaca).

Očito nepostojanje tradicije slobodnih i poštenih izbora, te dominantna podanička politička kultura²³ suočila je UNTAC s važnošću višemjesečne pripreme birača za izbore. Naime, nije bilo važno samo tehnički uspješno organizirati izbore, nego i razviti svijest da su kompetitivni izbori iznimno važna politička institucija koja trajno može stabilizirati prilike u zemlji i pomoći njezinim stanovnicima da žive sigurnije i slobodnije.

Uz neizvjestan rad na pripremi izbora i birača, uspjehu UNTAC-ove misije priprijetile su i dvije okolnosti vezane uz turbulentne prilike u zemlji.

²² Na izborima 1955. stranka princa Norodoma Sihanuka Socijalistička narodna zajednica Kambodže osvojila je 82,7% glasova, a oporbena Demokratska stranka 12,3%.

²³ "Podanička politička kultura sadržava vrlo jasne i profilirane orijentacije prema pojedinim segmentima političkog sistema i njegovim rezultatima, ali ujedno i odsutnost bilo kakvih aktivnosti pojedinca, odnosno nepostojanje pojedinca kao aktivnog subjekta. Pojedinac je svjestan hijerarhijske strukture sistema, postojanja autoriteta u njoj, on prema sistemu i autoritetu ima i određene orijentacije – pozitivne ili negativne, on sistem smatra legitimnim ili ne, ali je bitna oznaka toga tipa kulture postojanje pasivnog pojedinca" (Šiber, 1998.: 149).

Najprije, postojeća tijela uprave Države Kambodže, koja su djelovala paralelno s UNTAC-om, otvoreno su se zauzimala za pobjedu provijetnamske Kambodžanske narodne stranke (izvorno Kanakpak Pracheachon Kâmpuchéa, skraćeno KPK) aktualnog premijera Hun Sena, odnosno preimenovane Narodne revolucionarne partije Kampučije koja je bila na vlasti u vrijeme vijetnamske okupacije 1979.-1989.

Potom, Crveni Khmeri okupljeni u Stranci demokratske Kambodže²⁴ kao političkom krilu svoga pokreta, otpočetak su sabotirali izborni proces²⁵, neprestance su izazivali oružane sukobe sa Senovim pristašama, vijetnamskom nacionalnom manjinom i UNTAC-om, te su 13. travnja 1993., četrdeset dana prije zakazanih izbora, odlučili napustiti svoj izborni stožer u Phnom Penhu. Dakako, u tim su okolnostima donijeli odluku o bojkotu izbora i kao jedina strana u sukobu nisu sudjelovali na njima. Analize su pokazale da su se Crveni Khmeri našli u pat poziciji (*zero-zero position*), jer bi im sudjelovanje na izborima zasigurno donijelo težak poraz zbog sjećanja većine biračkoga tijela na strahovladu 1975.-1979., a istodobno ni bojkot nije rezultirao ni sa čim čime bi poboljšali svoj položaj u zemlji i inozemstvu. Kako je Vijeće sigurnosti Rezolucijom 792 iz studenoga 1992. odredilo da se izbori održe najkasnije u svibnju 1993., predizborna je kampanja otpočela u veljači 1993., dok je točan datum izbora određen u Rezoluciji 810 Vijeća sigurnosti. Izbori su zakazani za 23.-27. svibnja 1993., a za njih se registriralo 20 političkih stranaka i ukupno 4,764.618 birača. No, kampanju su popratile brojne žrtve, pa je tako od 1. ožujka do 23. svibnja 1993. zabilježeno 200 ubijenih, 338 ranjenih i 144 otetih. Većina nasilnih akata pripisana je Crvenim Khmerima.

Tijekom cijeloga izbornog procesa princ Norodom Sihanuk kao predsjedatelj Vrhovnoga nacionalnog vijeća djelovao je kao “otac svih Khmera” (Kumar, 1998.: 93.) nastojeći postići nacionalno jedinstvo i oko svoje uloge u stabilizaciji prilika, i oko predstojećih izbora kako bi oni protekli u miru. Uistinu, najveći je broj birača, neovisno o svojim političkim preferencijama i činjenici da je Sihanuk osnivač jednog od sudionika izbora – FUNCINPEC-a, smatrao da je upravo on čimbenik nacionalnog pomirenja i jamac uspjeha prijelazne vlasti. No, takav Sihanukov položaj i djelovanje pridonijeli su popularnosti FUNCINPEC-a, te je lako ustvrditi da je ključni kambodžanski političar postigao oba zadana cilja: vlastitu promociju i promociju političke opcije čiji je organizacijski utemeljitelj.

²⁴Za potrebe izbora, na koje ipak nisu izišli, Crveni Khmeri su za svoju stranku koristili naziv Stranka nacionalnoga jedinstva Kambodže (u uporabi od 30. studenoga 1992.).

²⁵ Rezolucija 783 Vijeća sigurnosti iz listopada 1992. naložila je nastavak priprema za izборе, unatoč sabotazama Crvenih Khmera.

Sama predizborna kampanja dodatno je razlučila kakve stavove zastupaju glavni politički akteri. FUNCINPEC i KPNLF zagovarali su napredak zemlje, strane investicije, gospodarski razvoj, te vlastitu viziju “dobre vlasti” (Kumar, 1998.: 93), dok je najvažniji moment u kampanji Kambodžanske narodne stranke bilo uvjeravanje biračkoga tijela kako su upravo njezini članovi najveći jamci da Crveni Khmeri nakon strašnih iskustava iz sedamdesetih neće ponovno doći na vlast. Unatoč tomu, nitko od glavnih sudionika na izborima nije imao konkretan plan poslijeratne obnove zemlje i njezine konsolidacije. Kampanja se, što je i razumljivo, svela na manipuliranje uglavnom negativnim osjećajima birača²⁶.

S gledišta organizacije, postkonfliktni izbori u Kambodži 1993. bili su dotad najskuplji i najbrižljivije pripremani izbori u povijesti Azije. Diljem zemlje organizirano je više od 1.400 biračkih mjesta, te velik broj mobilnih biračkih mjesta s obzirom na tip naseljenosti. Tri su biračka mjesta organizirana u inozemstvu, i to u New Yorku, Parizu i Sydneyju. Više od 50 tisuća stanovnika Kambodže koje je obučavalo osoblje UNTAC-a na različite je načine uključeno u sam čin glasovanja. Izbore je provodilo dvjesto izbornih povjerenstava na razini distrikata, a svaka je od 21 provincije kao izborne jedinice imala svoga predsjednika izbornog povjerenstva iz redova UNTAC-ova osoblja. Njima su pak odgovarali predsjednici izbornih povjerenstava na razini distrikata, također iz redova UNTAC-a.

Najveći uspjeh u izbornom procesu svakako je bila registracija birača, osobito ima li se na umu izbjeglički problem i neprestani oružani incidenti. Spomenuti broj registriranih birača činio je 95% ukupno pretpostavljenih birača u zemlji, što je UNTAC ocijenio velikim postignućem. Svaki je registrirani birač morao potvrditi identitet otiskom prsta i osobnom fotografijom što je kao dokumentacijski materijal računalno pohranjeno u UNTAC-ov stožer u Phnom Penhu.

Kampanja je protjecala vrlo živo, pa je tako do početka izbora zabilježeno otprilike 1.500 političkih skupova koji su okupili gotovo milijun ljudi. Dvadeset registriranih političkih stranaka otvorilo je ukupno 2.037 ureda diljem Kambodže, a sami su se birači mogli informirati o sudionicima izbora preko tiskovnih i elektroničkih medija što je bilo dotad nezabilježeno otvaranje medija prema javnosti navikloj na selektivno priopćavanje. Nadalje, novoosnovani je Radio-UNTAC svakodnevno obavještavao birače o izbornim pravilima i tijeku izbornoga procesa. Uz to, civilna je komponenta organizirala koordinacijske sastanke s političkim strankama kako bi održala re-

²⁶ “Izbori su protjecali s tri izrazita negativistička stava: protiv Crvenih Khmera, protiv Kambodžanske narodne stranke, odnosno protiv postojećeg režima, te protiv vijetnamske uloge u ratu i okupaciji. Pritom je samo jedan stav izrazito pozitivan – stremljenje k miru – pa je masovna prisutnost UN-a djelovala upravo u tom pravcu” (Kumar, 1998.: 93).

gularnost izbora kojima su priprijetili incidenti u unutrašnjosti zemlje, poglavito napadi Crvenih Khmera na političke protivnike i pripadnike vijetnamske nacionalne manjine u blizini granice s Vijetnamom²⁷.

Elementi izbornoga sustava Kambodže 1993. godine

Kad je riječ o pravilima na izborima za Ustavotvornu skupštinu Kambodže u svibnju 1993., UNTAC-ova se misija vodila obvezujućim Pariškim mirovnim sporazumom iz 1991. koji je postulirao razmjerni izborni sustav. Odabir izbornoga sustava ne čudi znaju li se osnovne karakteristike dvaju temeljnih izbornih sustava – većinskog i razmjernog – pri čemu je prihvatljiviji u institucionalnom dizajnu podijeljenih društava i novih demokracija poput Kambodže. Zakonodavac je, u ovom slučaju međunarodne institucije s mandatom djelovanja u jednoj od svojih članica, namjeravao uravnotežiti političke prilike u Kambodži stavlajući u prvi plan mogućnost da svi relevantni politički akteri, konkretno političke stranke kao ekskluzivne sudionice izbora, budu što pravednije zastupljeni u tijelima buduće demokratski izabrane vlasti. Izborni zakon koji je 1. travnja 1992. sastavio UNTAC trebao je proći proceduru prihvaćanja u Vrhovnom nacionalnom vijeću, ali se postupak oduljio zbog stalnih prigovora Crvenih Khmera, pa je zakon prihvaćen tek 5. kolovoza 1992.²⁸ Ta temeljna načela – razmjerni izborni sustav i registrirane političke stranke kao jedine sudionice izbora (pravila su, naime, isključivala mogućnost da na izborima sudjeluju i liste neovisnih kandidata) – operacionalizirana su u izbornim pravilima UNTAC-a kao temeljnom aktu privremenoga izbornog zakonodavstva. Kao i kod svih ostalih izbornih sustava i modela, i izborni je sustav kambodžanskih postkonfliktnih izbora moguće sistematizirati na četiri glavna područja: podjelu na izborne okruge, izorno nadmetanje, glasovanje i preračunavanje glasova u mandate (Nohlen, 1992.: 47).

Kao temelj za formiranje izbornih okruga (jedinica) poslužila je administrativna podjela zemlje na provincije. Tako je svaka od 21 kambodžanske provincije postala jednim izbornim okrugom. Iako je korišten razmjerni izborni sustav, u praksi je bila riječ o kombiniranom modelu, jer je dio izbornih okruga birao samo jednoga skupštinskog zastupnika, i to po načelu relativne većine u prvom krugu. Tako je od 21 provincije kao izbornih okruga,

²⁷ Najteži se incident dogodio 11. ožujka 1993. kad su Crveni Khmeri ubili 33 vijetnamska civila.

²⁸ “Odabir Izbornoga zakona Kambodže umnogome je počivao na Izornoj povelji za Ustavotvornu skupštinu Namibije po kojoj su održani namibijski (postkonfliktni, op.a.) izbori i koju je prihvatilo Vijeće sigurnosti UN-a prepoznavši je kao međunarodno priznate norme izbornog zakonodavstva. To je slučaj u kojem je UN baštiniio pozitivna prethodna iskustva, što se pak ne može reći za neke druge aspekte operacije u Kambodži” (Findlay, 1995.: 55-56).

njih 15 bilo višemandatnih, a ostatak jednomandatnih. U najmanjem višemandatnom izbornom okrugu birala su se tri zastupnika, a u najvećem osamnaest, dok je najviše izbornih okruga, njih pet, biralo šest zastupnika. Srednja veličina izbornog okruga bila je 5,4.²⁹

Kad je riječ o izbornom nadmetanju, i taj je element izbornog sustava za postkonfliktne izbore u Kambodži određen Pariškim mirovnim sporazumom, odnosno njegovom normom o glasovanju za liste političkih stranaka, iako je proklamirano nadmetanje među listama i ovdje praktički poništeno veličinom jednog dijela izbornih okruga. Naime, u jednomandatnim izbornim okruzima nadmetanje je *de facto* bilo nadmetanje pojedinačnih kandidatura, iako su kandidate predložile isključivo njihove stranke. Glede oblika lista, u izborima su korištene krute liste koje nisu omogućivale biračima utjecaj na njihov sastav, a s obzirom na izbornu tradiciju u zemlji bilo je nerealno očekivati bilo kakav složeniji oblik izbornog nadmetanja i glasovanja. Glasovanje je također bilo vrlo jednostavno, jer je svaki birač imao jedan glas kojim je birao predloženu listu u cjelini, tj. glasovalo se *en bloc*. Kako bi maksimalno pojednostavnili postupak glasovanja i tako velik broj nepismenih birača doveli u ravnopravan položaj, UNTAC-ovi su izborni stručnjaci odlučili da na svakom glasačkom listiću uz naziv stranke obvezatno bude i njezin stranački simbol koji će olakšati raspoznavanje pojedinih stranaka. Važnost preračunavanja glasova u mandate u izborima za Ustavotvornu skupštinu Kambodže samo je djelomice došla do izražaja zbog većeg broja višemandatnih izbornih okruga male i srednje veličine, te trećine izbornih okruga koji su bili jednomandatni i, kao takvi, irelevantni u postupku preračunavanja. U njima su izabrani oni kandidati koji su u jedinom izbornom krugu dobili najveći broj glasova (relativna većina). U višemandatnim izbornim okruzima vrijedio je pak postupak izbornoga broja. Od postupaka izbornoga broja zakonodavac se odlučio za Hareovu kvotu i podjelu ostatka D'Hondtovom metodom.

Izborna participacija i rezultati izbora 1993. godine

Izbori za Ustavotvornu skupštinu Kambodže su, na kraju, održani od 23. do 28. svibnja 2003., a pravo je iznenađenje bio velik odaziv birača, njih čak 89,6%. Osim toga izbori su održani u atmosferi prave svetkovine i bez većih izgreda, osobito zna li se da su Crveni Khmeri prijetili sabotiranjem izbornoga procesa sve do posljednjeg trenutka.

²⁹ Tom podjelom zemlje na izborne okruge najviše je, kako će pokazati izborni rezultati, profitirala Budistička liberalno-demokratska stranka (BLDP) Sona Sanna, jer je zahvaljujući "biračkim utvrdama" u pojedinim okruzima uspjela osvojiti 10 mandata ili 8,3% svih mandata, iako je na razini države dobila znatno manje glasova, samo 3,8%.

Tablica 3.1. Rezultati izbora 1993. na nacionalnoj razini

Politička stranka	Glasovi (%)	Mandati
FUNCINPEC	45,5	58
KPK	38,2	51
BLDP / SSP	3,8	10
LDP	1,6	/
MOLINAKA	1,4	1
Ostale	9,5	/

Izvor: Nohlen, Hartmann i dr., 1999.: 70-73

U nadmetanju Kambodžanske narodne stranke (KPK) dotadašnjega premijera Huna Sena i FUNCINPEC-a princa Norodoma Ranariddha, većina je analitičara predviđala pobjedu predstavnika provijetnamskog režima. Dva su razloga tomu. Prvi je najbolja stranačka infrastruktura Senove opcije koja je od siječnja 1979. imala politički monopol u državi, te se tako infiltrirala u sve strukture države i društva, pa je KPK tijekom predizbornog razdoblja imao najagilniju kampanju. Drugi je pak razlog strah većine državljana Kambodže da će se Crveni Khmeri kao saveznici (doduše vrlo nestalni) FUNCINPEC-a i BLDP-a na neki način vratiti u političke institucije Kambodže i, vjerojatno, opet zaprijetiti stabilnosti države. Sjećanja na genocid koji je počinio režim Pol Pota vješto su korištena upravo u kampanji KPK-a, te se činilo da je Hun Sen imao dobitnu kombinaciju za uspjeh na izborima.

Međutim, rezultati postkonfliktnih izbora u Kambodži 1993. bili su pravo iznenađenje, veće i od izborne participacije. S 45,5 % osvojenih glasova i gotovo polovinom osvojenih mandata (58 od 120) u Ustavotvornoj skupštini, neprijeporni je pobjednik izbora bio FUNCINPEC. Iako mu je formalni predsjednik bio princ Norodom Ranariddh, očito su birači, i zbog obiteljskih veza, i zbog činjenice da je riječ o stranci koju je on prethodno osnovao, glasovali za princa Norodoma Sihanuka. Vrlo vješt političar, koji je tijekom svoje karijere sklapao i razvrgavao najrazličitija savezništva, uspio je, makar posredno, uvjeriti kambodžanske birače da je njegova politička ostavština najbolji put za budućnost zemlje izmučene višedesetljetnim sukobima, ratovima, državnim prevratima i stranim vojnim intervencijama.

Iako je KPK pobijedio u jedanaest, a FUNCINPEC u deset izbornih okruga, presudne su bile FUNCINPEC-ove pobjede u najvećim izbornim okruzima, provincijama Kompong Chamu (osamnaest mandata) i Phnom Penhu (dvanaest mandata) u kojima je stranka princa Norodoma Ranariddha osvojila ključnih sedam mandata više od KPK-a. Pritom je osobito bio važan trijumf FUNCINPEC-a u glavnom gradu Phnom Penhu u čijem je izbornom okrugu KPK doživio neugodan poraz osvojivši samo 30,9% glasova, puno

manje od FUNCINPEC-ovih 55,1%. Time je potvrđeno da su i središte zemlje, baš kao i cijela zemlja odlučili dati povjerenje oporbenim strankama, tim više jer su dobar rezultat ostvarili i Sihanukovi saveznici iz republikanskog BLDP-a Son Sanna (deset mandata) i rojalistička MOLINAKA (jedan mandat).

Postizborne prilike i konstituiranje ustavotvorne skupštine

Nezadovoljno dojavama o izbornim rezultatima čelništvo je KPK-a još tijekom postupka glasovanja odlučilo pokušati sabotirati dolazak političkih suparnika na vlast, te je izabralo strategiju žalbe na UNTAC-ovu provedbu izbora. No, nije uspjelo, pa je i Vijeće sigurnosti u svojoj Rezoluciji 835 poduprlo izborni proces i pozvalo sve strane na poštovanje rezultata izbora. Sukladno odredbama Pariškoga mirovnog sporazuma, UNTAC je morao ocijeniti upravo provedene izbore, te je 9. lipnja 1993. objavio da su kambodžanski izbori bili slobodni i poštenu što je potvrdila i Rezolucija 840 Vijeća sigurnosti, a što je bio preduvjet pristupanja sljedećim fazama u institucionalnoj reorganizaciji države. Međutim, zemlji su zaprijetile nove podjele, jer se nekoliko istočnih provincija u kojima je dominirao provijetnamski KPK odlučilo odvojiti od ostatka Kambodže, ali je taj pokušaj vrlo brzo zaustavljen.

S obzirom na snažnu potporu međunarodne zajednice rezultatima izbora i prevagu političke opcije oko princa Norodoma Sihanuka, oponenti iz KPK-a prihvatili su činjenično stanje, te je 14. lipnja 1993. na konstituirajućoj sjednici novoizabrane Ustavotvorne skupštine Sihanuk izabran za predsjednika države, a dva su dana poslije predstavnici FUNCINPEC-a i KPK-a dogovorili formiranje prijelazne koalijske vlade koja je potvrđena 1. srpnja 1993. Princ Ranariddh i Hun Sen postali su supredsjednici Vlade, te su podijelili i ovlasti nad Ministarstvima obrane, te unutarnjih poslova i javne sigurnosti. Ostatak Vlade činili su predstavnici svih četiriju skupštinskih stranaka. Sama je Skupština kao obilježja države vratila zastavu i nacionalnu himnu prije državnog udara Lon Nola 1970., te kao najveći državni blagdan proglasila 9. studenoga kad je 1953. Kambodža krenula putem neovisnosti i oslobođanja od kolonijalne vlasti Francuske. Zanimljivo je da su Crveni Khmeri, unatoč neizlasku na izbore i oružanim napadima na protivnike, predložili da u novoj vladi sudjeluju u savjetodavnoj ulozi³⁰. Iako je predsjednik Sihanuk bio sklon uključivanju i Crvenih Khmera u svojevrstu vladu nacionalnoga je-

³⁰ "Ostaje intrigantnim pitanjem zašto Crveni Khmeri nisu učinili nešto više kako bi spriječili održavanje izbora. Dio analitičara smatra da je vodstvo njihova političkog krila, tj. Stranke demokratske Kampučije bilo nejedinstveno ili čak zbunjeno, dok drugi misle da je vojnim zapovjednicima Crvenih Khmera unaprijed i u tajnim pregovorima zajamčena sigurnost nakon izbora" (Kumar, 1998.: 96-97).

dinstva, tomu su se oštro protivili ostali politički akteri, poglavito KPK, ali i međunarodna zajednica predvođena SAD-om, Kinom, Australijom i Velikom Britanijom.

Posljednja faza UNTAC-ove prisutnosti u Kambodži odnosila se na prenošenje ovlasti na novoizabranu zakonodavnu i izvršnu vlast, pri čemu je postojala obveza iz Pariškoga mirovnog sporazuma o donošenju novog Ustava Kambodže, najkasnije tri mjeseca nakon konstituiranja Ustavotvorne skupštine. Iako je bilo prijedloga o republikanskom uređenju, prevladalo je mišljenje o restauraciji monarhije kako bi se postigao kontinuitet s oblikom vladavine prije puča 1970. godine koji je označio početak sukoba, odnosno građanskoga rata kombiniranog s inozemnom vojnom prisutnošću.

Ustavotvorna je skupština o obnovi monarhije glasovala 15. rujna 1993., tri mjeseca nakon svog sazivanja, dok je novi Ustav sastavljen uz pomoć međunarodnih ustavnih stručnjaka izglasovan u Skupštini 21. rujna 1993. pod predsjedanjem Son Sanna iz BLDP-a. Tri dana kasnije državni poglavar princ Norodom Sihanuk potpisuje Ustav, te on stupa na snagu. Istoga dana Država Kambodža postaje Kraljevinom Kambodžom, a Sihanuk njezinim kraljem. Rezolucija 880 Vijeća sigurnosti od 4. studenoga 1993. produljuje mandat UNTAC-ove vojne policije i medicinskog osoblja do 31. prosinca 1993. kada i službeno prestaje misija UNTAC-a i djelovanje UN-a u Kambodži.

Politički sustav Kambodže nakon donošenja ustava 1993.

Ustav iz 1993. definirao je Kambodžu kao monarhiju na čelu s kraljem koji upravlja (zapravo kraljuje, a ne vlada) zemljom sukladno ustavnim odredbama i načelima liberalne demokracije i pluralizma (članak 1). Za razliku od velike većine ostalih svjetskih monarhija, Kambodža je, sukladno svojoj tradiciji, izborna, a ne nasljedna monarhija. Kralja kao simbol jedinstva nacije bira Kraljevsko vijeće sastavljeno od predsjednika Nacionalne skupštine, predsjednika vlade, dvojice najviših budističkih svećenika (redovi Mohanikay i Thammajut), te dvojice potpredsjednika Nacionalne skupštine (članak 13). Kralj se bira doživotno, a mora biti član kraljevske obitelji po krvnoj liniji kralja Ang Duonga, kralja Norodoma ili kralja Sisowatha (članak 14). Kralj ima položaj državnoga poglavara, dok drugu granu izvršne vlasti čini Kraljevska vlada kao Vijeće ministara sastavljeno od predsjednika, zamjenika predsjednika, državnih ministara, ministara, državnih tajnika i ostalih članova (članak 99).

Zakonodavna vlast pripada Skupštini koja se sastoji od najmanje 120 članova, a bira se na pet godina slobodnim, tajnim i neposrednim izborima s općim i jednakim pravom glasa. Pravila izbora određuje izborni zakon (članak 76 i 78). Skupština ima ekskluzivnu legislativnu ulogu koja ne može ni

pod kakvim uvjetima biti prenesena na bilo koje drugo tijelo ili pojedinca (članak 90). Tom je odredbom Kambodža uspostavljena kao parlamentarna monarhija. Sudska je vlast neovisno o ostalim granama vlasti, a autoritet joj jamči Vrhovni sud kao njezina najviša razina (članak 109). Kralj pak ima ustavnu obvezu jamca neovisnosti sudova, dok je sukladno francuskoj pravnoj tradiciji utemeljeno i Ustavno vijeće kao arbitar pri interpretacijama ustavnih normi i ustavnosti zakona (članak 117). Glede državnog uređenja, Kambodža je unitarna država čiji je teritorij podijeljen na provincije, distrikte (srok) i općine (khum) (članak 126), dok instituciju referenduma u kambodžanskom političkom sustavu predstavlja Nacionalni kongres kao oblik neposrednog izjašnjavanja građana o pitanjima od posebnoga nacionalnog interesa (članak 128).

Političke prilike i parlamentarni izbori nakon 1993.

Dotad najskuplja i organizacijski najopsežnija misija UN-a, UNTAC je prema mnogim analizama postigao veliki uspjeh. Kambodža je nakon više od dvaju desetljeća intenzivnih sukoba koji su odnijeli milijune ljudskih života, postala relativno stabilnom demokracijom u tranziciji čiji je ustav, poštujući tradiciju zemlje, proklamirao sva načela suvremenih liberalno-demokratskih poredaka. Unatoč nastavku sukoba koalicijske vlasti s odmetnutim Crvenim Khmerima, činilo se da Kambodža ulazi u najmirnije i najprosperitetnije razdoblje svoje novije povijesti, te da su prijašnji sukobi i izrazite društvene i političke podjele zamijenjeni kompeticijom u političkom sustavu nakon sveobuhvatnoga institucionalnog dizajna međunarodne zajednice.

Primjenjujući sociostrukturni pristup razvoju stranačkih sustava, odnosno teorije rascjepa, političke se prilike u Kambodži nakon postkonfliktnih izbora 1993. mogu definirati kroz rascjep na dimenziji provijetnamskoga republikanizma i nacionalnoga rojalizma. Agent prve opcije je Kambodžanska narodna stranka (KPK), a druge FUNCINPEC. Iako je prve četiri godine koalicijske vlasti KPK-a i FUNCINPEC-a protjecalo relativno mirno, unatoč nastojanjima Huna Sena da dominira koalicijom, i tek s ponekom korupcijskom aferom i međusobnim podmetanjima koalicijskih partnera, navedeni je rascjep u srpnju 1997. iskočio iz ustavno definirane političke kompeticije i opet generirao sukob izvan političkog sustava.

Naime, Hun Sen kao drugi predsjednik vlade optužio je princa Norodoma Ranariddha, prvog predsjednika vlade, za pregovore s Crvenim Khmerima koji su i dalje vodili oružanu pobunu protiv vlasti. Princ je zajedno s obitelji pobjegao u Tajland, a potom i u Francusku. Hun Sen je preuzeo izvršnu vlast, marginalizirao kralja Norodoma Sihanuka, te otpočeo obračune s FUNCINPEC-om instalirajući sebi odane političare u stranku. Istodobno, zemlja je ušla u novu izbjegličku krizu s 20.000 izbjeglica koji su se

sklonili u Tajland, dok je princ Ranariddh u inozemstvu oformio novu oporbenu koaliciju Uniju demokratske Kambodže s bivšim FUNCINPEC-ovim ministrom financija Samom Rainsyjem. U takvim su uvjetima prvi parlamentarni izbori nakon odlaska UNTAC-a (post-postkonfliktni izbori) 1998. nužno priskrbili atribut semikompetitivnosti, jer su politički oponenti Hun Sena, osobito iz organizacijski i personalno uzdrmanog FUNCINPEC-a, te frakcijski raslojenoga BLDP-a, bili u posve podređenom položaju. Pod pritiskom međunarodne zajednice Hun Sen je dopustio izborni nastup stranaka princa Ranariddha (43 osvojena mandata) i Sama Rainsyja (15 osvojenih mandata), ali je kontrolirajući cijeli izborni proces bez problema osvojio natpolovičnu većinu mandata, tj. 64 od 122 mandata koliko ih se ovaj put biralo (Nohlen, Hartmann i dr., 1999.: 70-73). Nakon smirivanja političkih prilika unutar zemlje, parlamentarni izbori 2003. učvrstili su vodeći položaj KPK-a koji je ponovno osvojio apsolutnu većinu mandata (69 od 123 mandata), te doveli do daljnjeg slabljenja FUNCINPEC-a (26 osvojenih mandata). Stranka Sama Rainsyja, PSR, na izborima je postala drugom političkom strankom u zemlji (28 mandata), ali je ostala u oporbi, jer su vladajuću koaliciju oformile KPK i FUNCINPEC (izvor: <http://www.electionworld.org/cambodia.htm>)

Lizéeova teorija 'mira i nasilja u kambodžanskoj tradiciji'

S obzirom na to da su 'meki' državni udar Hun Sena 1997., te prilike uoči i nakon izbora 1998., pokazali da je Kambodža još uvijek vrlo daleko od stabilizacije postkonfliktnoga stanja, a da se o demokratskoj konsolidaciji uopće ne govori, nekoliko je poznavatelja tamošnjih prilika pokušalo teorijski raščlaniti izvore razmjerno trajne nestabilnosti u Kambodži, poglavito zato što susjedne države sličnih civilizacijskih odrednica bilježe određeni napredak. Kanadski profesor političkih znanosti Pierre P. Lizée sa sveučilišta Brock University u St. Catharines u svojoj knjizi *Peace, Power and Resistance in Cambodia (Global Governance and the Failure of International Conflict Resolution)* iz 2000. podrijetlo kambodžanskih sukoba pripisuje specifičnim socijalnim interakcijama, vjerskom utjecaju brahmanizma i budizma, te doživljavanju politike kao područja sukoba, a ne suradnje³¹. Što se tiče religijskog elementa, i brahmanizam (u starijoj povijesti zemlje) i budizam (u novijoj povijesti), prema autoru, svjetonazorski promiču poredak koji je esencijalno izvan ljudske intervencije, te se čovjek nalazi u podređenom položaju prema svojoj okolini (Lizée, 2000.: 30). U nju, dakako, Lizée smje-

³¹ "Kambodžanski socio-institucionalni razvoj nije određen eliminiranjem nasilja iz društvenih interakcija kako je to učinjeno u zapadnim društvima: osiguravanjem građanskih prava koja priječe pojavu nasilja, centralizacijom moći u institucijama države, te razvijanjem alternativnih središta moći u društvu izvan domašaja države" (Lizée, 2000.: 40).

šta i politiku koja je u kambodžanskom društvu dominantno sfera frakcioniranja (2000.: 31), a ne institucionaliziranja različitih preferencija kako bi se izbjegli otvoreni sukobi. I dok se u zapadnoj tradiciji rješavanje konflikata prenosi u demokratski politički poredak, konflikti u Kambodži nikad nisu doživjeli sustavni nadzor organizirane vlasti.

Društvo je, naime, organizirano oko pojedinih regionalnih centripetalnih točaka koje su pak u međusobnom centrifugalnom odnosu. U takvim se okolnostima i mir kao odsutnost sukoba doživljava ili kao ravnoteža između trajnije suprotstavljenih interesa (*peace as factional balance/hegemony*), ili kao podvrgavanje višem socijalnom redu (*peace as restored social harmony*) (2000.: 42). Kako je Pariški mirovni plan nastojao implementirati mir u zapadnoj tradiciji – mir kao demokraciju – nesklad između međunarodno vođenoga procesa stabilizacije prilika i stvarnoga stanja u zemlji rezultirao je prilagođivanjem uspostavljenoga političkog sustava partikularnim interesima. Tako je, zaključuje Lizée, plan doživio neuspjeh, a zemlja je osuđena na frakcijske sukobe i podaničku političku kulturu koja će dugo određivati prilike na terenu.

Zaključak: otok mira ili sukobljeni otoci?

Analiza Pierrea P. Lizéea u očitom je raskoraku s kambodžanskim ustavotvorcima koji su svoju zemlju proglasili 'otokom mira'. No, trenutačna je politička situacija u toj sukobima rastrzanoj zemlji puno bliža nekim Lizéeovim postavkama, negoli proklamiranim ustavnim definicijama. Je li stoga iznimno složena intervencija međunarodne zajednice predvođene UN-om u kambodžanske prilike na kraju doživjela neuspjeh? I jesu li postkonfliktni izbori 1993. bili samo faza u neprekidnom nizu kambodžanskih sukoba?

Iako je teško zanijekati Lizéeovu tvrdnju da je Pariški mirovni sporazum i UNTAC kao njegov operativni izraz pristupio rješavanju sukoba iz pozicije liberalno-demokratske tradicije i shvaćanja mira kao demokracije, većim dijelom zanemarujući specifičnosti kambodžanskoga društva, dvanaest godina nakon postkonfliktnih izbora Kambodža se, unatoč nizu problema, može definirati kao zemlja u demokratskoj tranziciji, a ne kao zemlja u kojoj dominira neki oblik nedemokratskog poretka. Još je važnije da su anulirani otvoreni sukobi, veći oružani okršaji i neprestano upletanje stranih zemalja u unutarnje političke prilike.

Tablica 3.4. Elementi konflikta, postkonfliktnih izbora i uloge međunarodne zajednice u Kambodži 1970.-1998.

Prevladavajući rascjep i dimenzija/e rascjepa	Ideološki: Rojalistički patriotizam i provijetnamski komunizam
Neposredni uzrok konflikta	Rat u susjednom Vijetnamu i državni udar 1970.
Trajanje i intenzitet konflikta	Višedesetljetni s različitim intenzitetom (1970.-91.)
Djelovanje glavnih aktera u konfliktu	Različita savezništva ('svih protiv svih', 'svi sa svima')
Angažman međunarodne zajednice	Diplomatska i vojna misija UN-a nakon završetka konflikta
Uloga susjednih i ostalih država	Strane vojne intervencije, najprije SAD-a tijekom Vijetnamskog rata, a potom i Vijetnama
Inicijator završetka konflikta	Međunarodna zajednica i strane u sukobu
Odluka o postkonfliktnim izborima	Međunarodna zajednica uz sekundarnu ulogu aktera sukoba
Model postkonfliktnih izbora	Razmjerni izborni sustav, krute liste, većinom veliki izborni okruzi, jedna razina, bez praga, Hareova metoda
Postkonfliktni institucionalni dizajn	Parlamentarna monarhija, decentralizirana, integrirajuća uloga monarha
Intenzitet novih konflikata	Srednji, neoružani po prevladavajućem rascjepu
Daljnji angažman međunarodne zajednice	Stalne diplomatske misije i promatračka uloga
Prihvatanje novog sustava Od strane aktera konflikta	Jako u većine aktera, izuzev Crvenih Khmera izvan sustava
Integriranost, rehabilitacija i pomirenje	Visoki, s iznimkom Crvenih Khmera
Biračke preferencije na post-postkonfliktnim izborima	Promjena u prvenstvu: KPK ispred FUNCINPEC-a
Proces demokratske tranzicije	Spor, početne faze, opasnost od reverzibilnosti

Kambodža je danas daleko od stabilne demokracije, ali je još dalje od ratom zahvaćene zemlje. Je li prvotna namjera UN-ova plana bio mir, demokracija, ili jedno i drugo? Odgovor je, svakako, i mir i demokracija. Rješenje se vidjelo u prenošenju konflikata s bojišta u politički sustav, pri čemu su razdjelnica i ključna institucija trebali biti prvi slobodni i poštenu izbori u povijesti zemlje. Njihova iskustva, te izbori 1998. i 2003. pokazuju da se Kambodža, usprkos svemu, može naviknuti da sukobi u društvu ne moraju eskalirati na ratištima, nego da se mogu zadržati u okvirima političkog sustava. Nije nevažno ni to što je zemlja u međuvremenu posve sama prolazila kroz iskušenja tranzicijskog razdoblja, niti to što su najvažniji politički akteri, koliko god manipulirali vlašću, na kraju ipak pristajali na institucionalne oblike ponašanja. Uloga kralja Norodoma Sihanuka također je važan čimbenik prevladavanja sukoba, pa je sljedeći bitan politički moment u Kambodži ra-

zdooblje nakon Sihanuka. To je veliki test tamošnje demokracije i zrelosti političkih aktera. U tom je smislu izbor novoga monarha Norodoma Sihamonija³² u listopadu 2004. nakon abdikacije njegova oca kralja Norodoma Sihanuka podjednako važan postkonfliktni izbor.

Literatura

- Dimitrijević, Nenad (ur.), Kovács, Petra (ur.), 2004.: *Managing Hatred and Distrust*, Open Society Institute, Budimpešta
- Farrell, David M., 1997.: *Comparing Electoral Systems*, Macmillan Press Ltd., Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London
- Findlay, Trevor, 1995.: *Cambodia: The Legacy and Lessons of UNTAC*, Oxford University Press, Oxford
- Franić, Domagoj, 2000.: *Mirovne operacije UN-a*, MORH, Zagreb
- Galtung, Johan, 1996.: *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi
- Gaubatz, Kurt Taylor, 1999.: *Elections and War*, Stanford University Press, Stanford
- Hague, Rod, Harrop, Martin, Breslin, Shawn, 2001.: *Komparativna politika i vladavina*. Fakultet političkih znanosti, Zagreb
- Jeldres, Julio A., 1993.: *The UN and the Cambodian Transition*, Journal of Democracy, Volume 4, Number 4, 104.-116., Washington DC
- Kasapović, Mirjana, 2004.: *Institucionalni dizajn – najkonjunktornija grana suvremene političke znanosti*, Politička misao, Vol. XLI, (2004), br. 1, str. 102-114, Zagreb
- Kasapović, Mirjana, 2003.: *Izborni leksikon*, Politička kultura, Zagreb
- Kumar, Krishna, 1998.: *Postconflict Elections, Democratization, and International Assistance*, GAM Publications, Boulder, London
- Linz, Juan J., Stepan, Alfred, 1998.: *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Filip Višnjić, Beograd
- Lizée, Pierre P., 1999.: *Peace, Power and Resistance in Cambodia: Global Governance and the Failure of International Conflict Resolution*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London
- Mayall, James (ur.), Light, Margott (ur.), Nish, Iann (ur.), Greenwood, Christopher (ur.), Stephenson, David (ur.), Leifer, Michael (ur.), Walter, Andrew (ur.), 1996.: *The New Interventionism, 1991-1994 : United Nations Experience in Cambodia, Former Yugoslavia and Somalia*, Cambridge University Press, Cambridge
- Nohlen, Dieter, 1992.: *Izborna pravo i stranački sustav*, Školska knjiga, Zagreb

³² Stariji se Sihamonijev brat Norodom Ranariddh još prije odrekao mogućnosti da preuzme tron jer se želi aktivno baviti politikom.

- Nohlen, Dieter, Grotz, Florian, Hartmann, Christof, 1999.: *Elections in Asia and the Pacific*, Oxford University Press, Oxford
- Reilly, Benjamin, 2001.: *Democracy in Divided Societies*, Cambridge University Press, Cambridge
- Reynolds, Andrew, Reilly, Ben, 1997.: *The International IDEA Handbook of Electoral System Design*, International IDEA, Stockholm
- Riddle, Tom, 1997.: *Cambodian Interlude. Inside the United Nations 1993 Election*, Orchid Press, Bangkok
- Roberts, David W., 2001.: *Political Transition in Cambodia 1991-99: Power, Elitism, and Democracy*, St. Martin's Press, New York
- Šiber, Ivan, 1998.: *Osnove političke psihologije*, Politička kultura, Zagreb
- Vukadinović, Radovan, 1998.: *Međunarodni politički odnosi*, Barbat, Zagreb

Boško Picula

*CONFLICTS IN CAMBODIA: FROM INDEPENDENCE TO
POSTCONFLICTUAL ELECTORAL CYCLES*

Summary

Fifty two years ago, the Kingdom of Cambodia became an independent state. A former colony of French Indochina i.e. an associate member of the French Union, Cambodia gained sovereignty in 1954 at the Geneva Conference. Since then Cambodia has been trying to build stable political institutions, but from the long-term perspective this process has been hampered by the internal conflict, directly at first and later indirectly and generated by several foreign-policy actors. The multi-stage civil war of 1970-1991, characterized by the autogenocide of the Khmer Rouge regime (1975-1979) ravaged the country and cost it several million lives. International community led by the UN brokered the Paris Peace Agreement in 1991 and in 1993 organized the most complex and expensive elections in history. Since then, Cambodia has held multiparty elections in regular electoral cycles in 1998 and 2003; nevertheless and despite the fifteen years of peace, the country has just begun its democratic transition.

Key words: civil war, foreign military interventions, postconflictual elections, international community, Cambodia

Mailing address: Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, HR
10 000 Zagreb. *E-mail:* boskopicula@yahoo.com